

УДК 347.122:061.237](477)

О.О. Біляєв, асистент
Національний університет «Юридична академія
України імені Ярослава Мудрого», м. Харків

ПРАВОСУБ'ЄКТНІСТЬ СПОРТИВНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ

Участь будь-якої особи в цивільних правовідносинах можлива лише з моменту визнання її суб'єктом права, яким вона може стати лише за наявності в неї правосуб'єктності. Суб'єктами цих правовідносин вважаються фізичні та юридичні особи. На відміну від особи фізичної, елементами правосуб'єктності якої визнаються цивільна правоздатність і дієздатність, що набуваються внаслідок юридичного факта – народження і можуть змінюватися протягом життя, юридична проходить стадію не народження, а виникнення, в результаті чого й набуває правосуб'єктності і стає суб'єктом права. «Дослідження проблем правосуб'єктності є вкрай важливим, так як саме це поняття є узагальнюючим виразом можливостей суб'єкта права, а, отже, дозволяє усвідомити механізм участі юридичної особи в цивільному обороті» [3, с. 33].

На переконання Я.Р. Веберс, розуміння правової природи правосуб'єктності визнається однією з найскладніших проблем у юридичній науці. Різне тлумачення позбавляє дане по-

няття обмежень, визначеності змісту [7, с. 18].

В юридичній літературі в різні періоди були висловлені неоднорідні концепції щодо змісту категорії «правосуб'єктність», сутність яких об'єднується наступним:

1) ототожненням правосуб'єктності з правоздатністю й визначенням її як здатності мати цивільні права й обов'язки [Див.: 5, с. 6; 13, с. 84, 85; 21, с. 9 – 11];

2) введенням до поняття «правосуб'єктність» поряд з правоздатністю й дієздатністю правового статусу [Див.: 2, с. 196; 16, с. 87; 20, с. 123];

3) розглядом правосуб'єктності як цілісного явища, що складається з правоздатності й дієздатності, характеризується як здатність мати права й обов'язки й реалізувати їх [Див.: 17, с. 172; 19, с. 185].

Висловлюючи свою точку зору стосовно наведених позицій цивілістів, відмітимо, що вважаємо за доцільне підтримати ті з них, що засновані на самостійності такого правового поняття, як «правосуб'єктність». Як видається, неможливо ототожнюва-

ти категорії «правосуб'єктність» і «правоздатність» в силу їх різного обсягу, бо обсяг останньої значно вужчий. Правоздатність – це, перш за все здатність мати права й обов'язки. Якщо ж порівнювати ці 2 поняття, останній уже буде здатністю бути суб'єктом правовідносин. При цьому відразу постає питання про дієздатність, оскільки суб'єктові права окрім здатності мати права й обов'язки необхідна ще й наявність здатності набувати їх внаслідок своїх дій.

Щодо елементного складу правоздатності теж існує велика кількість різноманітних суджень. Одні науковці визнають правоздатність і дієздатність складниками правосуб'єктності [Див.: 8, с. 615; 12, с. 55, 56; 15, с. 14], другі розглядають її на підставі 3-х структурних елементів, додаючи до зазначених ще й деліктоздатність [Див.: 11, с. 192; 9, с. 354; 1, с. 71,80]. О.О. Красавчиков же назвав ще й 4-й – трансдієздатність, тобто здатність особи своїми діями створювати права й обов'язки для інших осіб і набувати їх в результаті дій останніх [14, с. 106].

Найбільш прийнятною точкою зору стосовно елементного складу правосуб'єктності вважаємо наявність 3-х основних складників – правоздатності, дієздатності й деліктоздатності. І якщо питання щодо 2-х перших

уже не дискутується в науці цивільного права (що й було закріплено Цивільним кодексом України (статті 91 і 92), то про деліктоздатність як структурний елемент правосуб'єктності автори одного з підручників зазначають наступне: «Деліктоздатність – це здатність суб'єкта права нести відповідальність за свої протиправні дії» [10, с. 341]. На думку М.В. Старинського, наявність саме такого елемента правосуб'єктності юридичних осіб дозволяє говорити про них як про повноцінних, реальних суб'єктів правовідносин, здатних не тільки мати права й обов'язки, набувати їх власними діями, але й відповідати за них [18, с. 10]. Такий прояв деліктоздатності знаходить своє відбиття і крізь призму ознак юридичної особи. С.М. Братусь вважав, що самостійна майнова відповідальність хоча і є вторинною (похідною) ознакою, але більш глибокою ніж усі інші, що входять до змісту поняття «юридична особа». За думкою науковця, саме вона «свідчить про завершення розвитку юридичної особи соціального утворення» [6, с. 151]. Таким же шляхом пішов і законодавець, відмітивши саме самостійність відповідальності юридичної особи за своїми зобов'язаннями (ч.1 ст.96 ЦКУ), що дає нам підстави для зробленого раніше висно-

вку щодо трьохкомпонентності структурного складу категорії «правосуб'єктність».

Зміст правоздатності дозволяє виділити її види. На відміну від осіб фізичних, наділених загальною (універсальною) правоздатністю, юридичні можуть мати ще й спеціальну (обмежену). Цивільний кодекс 1963р. в ст. 26 надавав останнім спеціальну правоздатність – здатність мати права й обов'язки відповідно до мети їх створення, що конкретизувалася в статуті. Чинний ЦК відійшов від принципу спеціальної правоздатності, закріпивши за юридичними особами незалежно від виду, форми й роду їх діяльності правоздатність загальну. Так, у його ст. 91 визначається, що особа юридична здатна мати такі ж цивільні права й обов'язки, як і фізична, за винятком тих, що за своєю природою можуть належати лише людині. Однак, розділивши юридичні особи на підприємницькі (ст. 84) й непідприємницькі (ст. 85), законодавець тим самим відходить від принципу загальної правоздатності, заздалегідь визначаючи мету кожної особи: наприклад, підприємницьке товариство створюється з метою отримання прибутку й подальшого його розподілу між учасниками, а непідприємницьке – з будь-якою іншою, але не для отримання прибутку. При цьому законодавець

надає непідприємницьким організаціям й установам можливість займатись підприємницькою діяльністю (ст. 86 ЦК).

Вважаємо, що загальною правоздатністю, без сумніву, наділені всі підприємницькі організації, незважаючи на те, що мета їх заздалегідь відома й визначена: отримання прибутку й подальший його розподіл між учасниками. Вона є природною для підприємництва, притаманна тільки йому й не обмежує ці товариства у виборі виду діяльності.

Що стосується непідприємницьких товариств та установ, то вони теж наділені загальною правоздатністю. Наскільки дане твердження відповідає дійсності? Стаття 85 ЦК передбачає, що при створенні непідприємницької організації не ставиться за мету отримання прибутку. Якщо при заснуванні підприємницького товариства учасники не повинні в статутних документах зазначати мету його діяльності, то для непідприємницьких товариств та установ ця вимога є обов'язковою (ст. 13 Закону України «Про об'єднання громадян»). Як бачимо, обсяг прав та обов'язків останніх обмежений вимогою зазначати в статутних документах мету й завдання таких організацій, що є підтвердженням спеціального характеру правоздатності. З нашого погляду, збереження саме

спеціальної правоздатності за невідприємницькими організаціями не тільки виправдано, а й необхідно. Надання ж їм загальної правоздатності без статутних обмежень означало б ігнорування інтересів засновників, які створили товариство чи установу.

Як уже згадувалося, законодавець все ж таки надав можливості невідприємницьким організаціям займатися підприємницькою діяльністю (якщо інше не передбачено законом), яка відповідає меті створення і сприяє її досягненню. Вважаємо, що в такий спосіб здійснюється спроба розширити коло прав подібних організацій, які він сам же наділив спеціальною правоздатністю, тобто обмежив метою створення. Чи можна вести мову про те, що при цьому в невідприємницьких товариствах та установ виникає загальна правоздатність? Гадаємо що ні, а тому й потрібно погодитися з думкою В.І. Борисової, що згадані організації «в цьому випадку наділені спеціальною правоздатністю, зміст якої визначається метою їх діяльності, визначеною в статуті чи іншому статутному документі. А при здійсненні ними підприємницької діяльності виникає як би «змішана» правоздатність. Вона не буде тотожною спеціальною зв'язку з наявністю додаткових суб'єктивних прав, але її не мож-

на характеризувати і як загальну, тому що вона буде обмежена певними рамками» [3, с. 37].

Порушуючи питання щодо правоздатності спортивних організацій, ми спираємось на наведене нами твердження про різноманітність організаційно-правових форм таких юридичних осіб. Це дозволяє зробити висновок стосовно правоздатності: спортивні організації можуть бути наділені будь-яким її видом, окрім виключної. Набуття певного виду правоздатності ставиться в пряму залежність від класифікації юридичних осіб на підприємницькі й невідприємницькі. Перші наділяються загальною правоздатністю, з урахуванням указаних зауважень щодо її самообмеження, другі – спеціальною.

Другим елементом правосуб'єктності, як уже було відмічено, є дієздатність. Це здатність власними діями набувати для себе цивільні права й обов'язки, самостійно їх реалізовувати і в разі невиконання нести за це відповідальність. Цей елемент правосуб'єктності будь-яка юридична особа може реалізовувати лише через свої органи або учасників, діючих на підставі засновницьких документів або закону. Органи юридичної особи є її складником. Згідно з наявними в них повноваженнями вони формують і

втілюють її волю, керують її діяльністю. Порядок призначення або обрання цих органів визначається законом та установчими документами юридичної особи, порядок діяльності – законом, іншими правовими актами й установчими документами.

Серед цивілістів існує декілька поглядів на конструкцію «орган юридичної особи». Більшістю вчених орган визнається частиною юридичної особи, разом же вони складають єдине ціле і правовідносин між ними не виникає. Друга група дослідників розглядає орган як особу, яка втілює свою волю зовні і є її представником. Треті пояснювали відсутність правовідносин представництва, керуючись тлумаченням терміна «особа»: лише особа (фізична або юридична) може бути представником особи юридичної, але ніяк не орган. Наведені точки зору були проаналізовані В.І. Борисовою, яка дійшла власної думки, яка, з нашого погляду, є найбільш прийнятною для подальшого правозастосування: «орган юридичної особи являє собою юридичну конструкцію, що створюється правом з метою надати йому можливості сформулювати і втілювати волю юридичної особи, обстоювати її інтереси. Орган формується у структурі останньої і становить собою особу – (одноособовий орган) або групу

осіб – (орган колегіальний). Його необхідно розглядати як особливого, законного представника юридичної особи у зв'язку з тим, що його повноваження засновані на вказівках закону й можуть бути реалізовані без довіреності. Специфіка полягає в тому, що законодавець установлює в законі не тільки можливість, а й необхідність формування певних органів цієї особи, їх склад, порядок утворення, й компетенцію [4, с. 36].

Беручи до уваги специфіку такої юридичної особи, як спортивна організація, вважаємо доцільним ввести обов'язковий орган, притаманний лише останнім, – тренерську раду. Така необхідність обумовлена перед усе інтересами самої організації, а саме кінцевою метою її створення – досягненням спортивного результату. Найчастіше її засновники (учасники) не володіють спеціальними знаннями в тій царині, в якій діє ця організація, а прийняття рішень з питань її діяльності засновано лише на життєвому досвіді без урахування особливостей конкретного виду спорту. До того ж життєдіяльність такої організації пов'язана з постійною ротацією кадрів, що пояснюється безперервними пошуками найбільш талановитих і перспективних спортсменів (для командних видів спорту – системи, моде-

лі ігрових дій, що пропонують-ся тренером (-ами), а також їх підготовкою до змагань на базі складеного тренером (-ами) календарного плану. Функціональне призначення тренерської ради полягає в дорадчому (консультативному) характері діяльності – в узагальненні висновку щодо проектів рішень, що стосуються компетенції волеутворюючих органів юридичної особи (наприклад, прийняття до складу останньої нового учас-

ника, визначення розміру його матеріальної заінтересованості тощо). Також гадаємо, що є сенс законодавчо обмежити можливість прийняття рішень передбаченим законодавством для різних видів спортивних організацій органами без дотримання такої процедури. Підкреслимо, що чинне цивільне законодавство не містить заборони на створення подібного органу й наділення його зазначеними повноваженнями.

Список літератури: 1. *Алексеев С.С.* Общая теория права: Курс в 2-х т. – М.: Юрид. лит., 1981. – Т.2; 1982. – 360 с. 2. *Бегичев Б.К.* Правовой статус гражданина в трудовом праве // Матер. теорет. конф.: Сб. – Свердловск: Изд-во СЮИ, 1966. – С.195 – 200. 3. *Борисова В.И.* К проблеме правосубъектности юридического лица // Пробл. законности.– Х.: Нац. юрид. акад. України, 2000. – Вип. 43. – С. 33 – 38. 4. *Борисова В.И.* Органи юридической особи // Пробл. законности.– Х.: Нац. юрид. акад. України, 2002. – Вип. 53. – С. 33 – 40. 5. *Братусь С.Н.* Субъекты гражданского права. – М.: Госюриздат, 1950. – 408 с. 6. *Братусь С.М.* Юридические лица в советском гражданском праве (понятие, виды, государственные юридические лица) // Учен. тр.– М.: Всесоюз. ин-т юрид. наук М-ва юстиции СССР, 1947. – Вып. 12. – 364 с. 7. *Веберс Я.Р.* Гражданская и семейная правосубъектность советских граждан. – Рига: Зинанте, 1976. – 190 с. 8. *Венедиктов А.В.* Государственная социалистическая собственность. – М.; Л.: Изд-во АН СССР, 1948. – 839 с. 9. *Дробязко С.Г., Козлов В.С.* Общая теория права: Учеб. пособ. для вузов. – Минск: Амалфея, 2005. – 464 с. 10. Загальна теорія держави і права: Підруч. для студ. юрид. спец. вищ. навч. закл. / За ред. *М.В. Цвіка, В.Д. Ткаченка, О.В. Петришина.* – Х.: Право, 2002. – 432 с. 11. Загальна теорія держави і права: Підруч. / За ред. *В.В. Колейчикова.* – К.: Юрінком, 1997. – 320 с. 12. *Иоффе О.С.* Спорные вопросы учения о правоотношении: Очерки по гражд. праву. – Л.: Изд-во ЛГУ, 1957. – 234 с. 13. *Кечекьян С.Ф.* Правоотношения в социалистическом обществе. – М.: Изд-во АН СССР, 1958. – 187 с. 14. *Красавчиков О. А.* Модели гражданской правосубъектности // Пробл. соц. законности на совр. этапе ком. строительства. – Х.: Харьк. юрид. ин-т, 1978. – 146 с. 15. *Красавчиков О.А.* Социальное содержание правоспособности // Правоведение. – 1960. – №1. – С. 12 – 25. 16. *Мальцев Г.В.* Социалистическое право и свобода личности: Теорет. вопр. – М.: Юрид. лит., 1968. – 143 с. 17. *Матузов Н.И.* Личность, права, демократия. Теоретические проблемы субъективного права. – Саратов: Изд-во Сарат. ун-та, 1972. – 290 с. 18. *Старинский М.* Деліктоздатність юридичної особи: поняття та види // Юрид. Україна. – 2006. – №6. – С. 10 – 13. 19. *Спиридонов Л.И.* Теория государства и права: Учеб. – М.: Проспект, 1996. – 302 с. 20. Теория государства и права: Учеб. / Под ред. *Г.Н. Манова.* – М.: Изд-во БЕК, 1996. – 336 с. 21. *Толстой Ю.К.* К теории правоотношения. – Л.: Изд-во ЛГУ, 1959. – 88 с.

ПРАВОСУБЪЕКТНОСТЬ СПОРТИВНЫХ ОРГАНИЗАЦИЙ **Беляев А.А.**

Статья посвящена определению правосубъектности спортивных организаций как участников гражданских правоотношений. Правосубъектность определяется как состоящая из трех компонентов: право-, дее- и деликтоспособности. Правоспособность зависит от формы существования спортивной организации и может быть универсальной, специальной и смешанной. Дееспособность реализуется спортивной организацией посредством создаваемых органов.

Ключевые слова: юридические лица, общества, спорт, спортивные организации, правосубъектность спортивной организации.

LEGAL PERSONALITY OF SPORT ORGANIZATION **Belyaev A.A.**

Article is devoted to definition legal personality of the sports organisations as participants of civil legal relationships. Legal personality it is defined as consisting of three components: the legal capacity and delict capacity. Legal capacity depends on the form of existence of the sports organisation and can be: universal, special and mixed. It is defined that capacity is realised by the sports organisation by means of created bodies.

Key words: legal entity, society, sport, sport organization, legal personality of sports organisation.

Надійшла до редакції 23.03.2011 р.